

«Миколайчук OPEN»: МРТ героя нашого часу

(Огляд фільмів Другого фестивалю глядацького кіно в Чернівцях)

Юлій Швець

Доля героя – а саме він завжди у фокусі «глядацького кіно» – в кінематографі нелегка. Особливо, якщо цей герой не наважується торгувати героїном чи зброєю, надаючи перевагу іншим засобам матеріального чи духовного зростання. Предметно це демонструють майже всі сучасні фільми категорії «А», в яких персонажі не можуть відважитись на подвиг без оглядки на все нові й нові моральні стримування. Адже хіба можна порушити політкоректну тишу й дати ляпаса – о, жах! – якомусь негіднику з дискримінованих меншин – не як «дискримінованому», звісно, а як заядлому соціопату. Звісно, ті, хто зайнятий захистом групових інтересів, не сприймуть асоціального персонажа як негативного й будуть розглядати його передовсім як дискримінованого, й, можливо, лише потім дослухаються (або не дослухаються) до аргументів, що він банальний негідник.

Фестиваль у Чернівцях у міжнародному (8 п/м стрічок), національному (к/м фільми) конкурсах та у позаконкурсній програмі дав можливість побачити високохудожні та глядацькі стрічки. Чимало фільмів так чи інакше резонують з очікуваннями українців сьогодні під час війни. Перемогу в національному конкурсі за результатами глядацького голосування здобула документальна робота Олексія Радинського про захоплення Чорнобильської АЕС під час активної фази війни й очищення її від знахабнілого ворога «Чорнобиль, 22».

Нинішнім захисникам присвячені й дві документальні стрічки. Одну з них зняв Володимир Тихий. Його «День українського добровольця» наповнений фресками перших днів війни, знятими з дрона епічними «пейзажами», сюрреалістичними видами київського метро в ролі бомбосховища та медійними персонами. Величезне «поле бою» з неочікуваними монтажними склейками об'ємно передає атмосферу загальної розгубленості та силу духу окремих особистостей, осмислює тривожні реалії недалекого минулого. Значний резонанс мала на фестивалі й позаконкурсна документальна стрічка Мстислава Чернова «20 днів у Маріуполі», також присвячена активному спротиву окупантам у перші дні війни¹.

Кадр із фільму «МРТ». Режисер Крістіан Мунджіу. Румунія, Франція, Бельгія, Швеція, 2022.

Повнометражний фільм Ірини Цілик «Я і Фелікс» (Україна, 2022), знятий за однойменним романом Артема Чеха, – дещо неочікувана робота для прихильників як патріотичного кіно, так і для радянсько-ностальгійного (показане діється у період накопичення первинного капіталу – в дев'яностих). У цій роботі зійшлися драма дорослішання у душі «Гамера» Олега Сенцова та європейський «роман виховання» – під впливом дідуся з військово-кримінальним минулим (ветерана афганської війни). Мемуари письменника – чоловіка режисерки, з яким у дитинстві ніби нічого й не відбувалося, перенесені на екран, заряджають думкою, що «реальному життю» не навчають у школі, й що справжні бійці, які нині нас захищають, виховувалися не так, як у цьому переконують телеекрани. «Я і Фелікс» виявився цікавим експериментом, де поезію дещо неочікуваного «чоловічого» матеріалу режисерка з тонким гумором втілила на екрані.

Детективний сюжет, в центрі якого постає Матері з Дніпра, що рушає на пошуки сина на непідконтрольну територію, у фільмі «Подвійний імельман» режисерки Віри Яковенко яскраво передає «побутові» реалії самопроголошених «республік». Стрічка трансформує усталену форму звичних людських речей у порожню видимість, що приховує щось темне й неосяжне – глибину падіння двоногих створінь, збагнути яку цивілізованому розуму неможливо. За щасливим збігом обставин, у глядача є можливість підготуватися до перегляду «Подвійного імельману», зану-

¹ Докладніше про фільм дивись у цьому номері.

рившись у документальні ролики ютубу – не тих, що провокують невротичну апатію, а навпаки.

Найяскравішим хітом фестивалю став чудовий війсьновий блокбастер «Незламність» фіна Ялмарі Хепландера. Фільм уже заявив себе в світі, ставши класичним прикладом того, яким може й має бути справжнє патріотичне кіно. Події розгортаються в 1944 році в Лапландії, все ще переповнений нацистськими недобитками. Головний герой, небагатослівний немолодий бородань, шукач золота й колишній спецпризначенець, вступає у двобій зі взводом німецьких есесівців, які в передчутті глобальної поразки випаюють усе живе на своєму шляху. У фінській стрічці є все для приголомшливого успіху: фольклорний (супер) герой і колективний антигерой – взвод есесівців, що гинуть найдурнішими способами, які тільки може вигадати сценарна думка, на чолі з «достойним» командиром – інтелектуальним вбивцею (врешті-решт падає з літака з авіабомбою, прив'язаною до ноги), афористичні діалоги та безліч якісної піротехніки й ефектного чорного гумору.

В комедійно-фантазмагоричному ключі тему травматичного досвіду Другої світової розкриває стрічка Леона Прудовського «Мій друг Адольф» (Ізраїль, Польща, Колумбія, 2022). Дія картини відбувається в Болівії, куди після розгрому нацизму переїхала лєвова частка фашистської еліти. Колишній в'язень концтабору, самотній і сварливий чоловік на прізвище Польскі (Удо Кір) починає підозрювати в своєму непримітному сусіді Гітлера, який пережив війну й тепер ховається від руки правосуддя. Посольство Ізраїлю, куди звертається колишній в'язень, вважає його таким же схибленим, як і тих двадцять чоловік, що протягом кожного місяця заявляють про аналогічні підозри. Але герой Удо Кіра проводить титанічну «детективно-дослідницьку» роботу й знаходить цілком вагомі докази своєї маніакальної версії. Зрештою виявляється, що утаємничений сусід у темних окулярах був... одним із численних двійників Гітлера. Щоправда, в процесі «взаємного дослідження» чоловіки встигають знайти чимало спільного між собою й навіть потоваришувати. Тому колишній в'язень рятує колишнього двійника, яким уже всерйоз починають цікавитись ізраїльські спецслужби. Нечасте вміння посміятися над особистими маніями й речами, які колись видавалися майже святими, вирізняє цей витончений фільм.

Серед фільмів іноземного виробництва, які взяли участь у міжнародному конкурсі, був один безсумнівний шедевр легенди румунської «нової хвилі» Крістіана Мунджіу – «МРТ» (Румунія, Франція, Бельгія, Швеція, 2022), присвячений феномену ксенофобії. В кадрі – окремо взяте гірське селище в Трансільванії, куди за посередництва міжнародних організацій влаштовують трудових мігрантів, оскільки місцеві за мізерну плату працювати на хлібопекарні не поспішають, очікуючи підвищення платні або шукаючи щастя в економічно розвинутіших країнах. Економічні позиції сторін різко загострюють релігійні та звичаєві відмінності. Стрічка кожному дає можливість висловитися, тому її мають подивитись не тільки «відсталі селяни», але й «безсумнівно прогресивна» європейська

еліта. За глибиною постановки проблеми, осмисленням актуального матеріалу, кричущою злободенністю картини на фестивалі не було рівних, однак молоді глядачі (яких тут була більшість), не дивлячись на регалії (фільм брав участь в основному конкурсі Канн минулого року), зробили, на жаль, свій передбачувано-тривіальний вибір.

На основі рейтингу глядацьких симпатій головну нагороду фесту «Залізного Миколайчука» отримав фільм «Хто ти, Філіппе?» Міхала Квечинського (Польща, 2022). Він також рефлексує тему Другої світової й має в своєму активі масштабного антагоніста, щоправда, колективного. Ними є пихаті німці, що мешкають у Франкфурті-на-Майні. Протагоніст – одержимий жагою помсти Філіпп (на його очах нацисти застрелили кохану) – євреї, який втік з гето й, видаючи себе за француза, влаштовується офіціантом у вишуканому готелі. Гіперактивний, наповнений вітальною енергією, він екзотично «розплачується» з «чистокровними», отримуючи від акту помсти тваринну насолоду. На фінальний вечірці, як «справжній герой» (сховавшись про всяк випадок за балюстрадою), з потужного «вальтера» він гатить у всіх, хто є «вищої раси». Серед вбитих – жінки й діти. Звісно, за законами жанру, «справжні чоловіки з мирними жінками й дітьми не воюють», а тим більше, не розстрілюють їх, ніби худобу на бійні, однак про це автори фільму забувають. Хоча схоже на те, що вони навмисно розширюють рамки «вікна Овертона», обираючи гедонізм, всюдозволеність і виправдання аморальності солодколюбивого красеня, тому що він «воює за справедливість». Авторі пояснюють його збоченість (третина екранного часу віддана гламурним порносценам) як реакцію на колективну відповідальність німців за злочини нацистів й, не усвідомлюючи, ставлять схибленого на один щабель з ними.

Із найцікавіших фільмів вітчизняного виробництва виділяється драма «Батько» популярного актора, який взявся за режисуру, Олександра Кобзаря. Бездонна прірва на місці, де мала би бути людська душа, затягує всіх персонажів фільму в гамірний вихор кримінальних подій. Однак місця для моралі в цій суворій стрічці не знайшлося, оскільки кожен персонаж, услід за бандитом-власником фабрики із 1990-х у кривавому піджаку, що врешті перестає займатись звичною справою, має тут свою давню червоточину. Картина апелює до архаїчних родових зв'язків між людьми (батьком і сином). В неймовірно цікавому амплуа заявив себе у цій «драмі виправлення» (так назвали фільм критики) Богдан Бенюк, котрий зіграв суддю, який колись зробив усе можливе, аби відправити на ешафот убивцю своєї дочки, але, як виявиться, вбив її інший – той самий «фабрикант», котрий продовжує відкуплятися краденим від відповідальності за гріхи молодості. Картина ще раз довела, що чим меншою є присутність у ній Держкіно – тим краще, тим більш змістовними й оригінальними можуть бути акторські й режисерські роботи.

Вдалий приклад співробітництва між авторською групою й Держкіно – драма з елементами трагедії «Як там Катя?» режисерки Крістини Тинькевич (Україна, 2022). Сюжет

Відлуння України на 76-му Каннському МКФ

Юлій Швець

Кадр із фільму «Вбивці квіткового місяця». Режисер Мартін Скорсезе. США, 2022.

Бачити й відтворювати прекрасне залишається однією з фундаментальних потреб людини. 76-й Каннський кінофестиваль, незважаючи на складні перипетії, щороку цю можливість глядачам надає. Цього року з його основної програми можна виділити три-чотири стрічки, які «заслужують уваги». А можна з радістю прозеліта (до яких відношу себе) радити чи не кожному побаченому на фестивалі фільму: щороку Канн у мистецькому сенсі виявляється доволі врожайним, хоча його програми не обходяться без завчених та другорядних тем.

Із нововведень можна відзначити президента фестивалю, ким вперше в історії його існування стала жінка: продюсер

Кадр із фільму «Траєкторія падіння». Режисерка Жустін Тріє. Франція, 2022.

обертається навколо лікарки швидкої допомоги Анни, яка виховує доньку Катю, купує житло в кредит та мріє про краще економічне майбутнє. Загибель Каті під колесами авто мажорки, дика поліцейська й судова корупція, збоченість усіх моральних орієнтирів в органах влади й суспільстві змушують жінку відважитися на відчайдушний крок. Випадок підкидає змученій пошуками справедливості героїні унікальну можливість поквитатися за смерть дитини, однак дівчиною за кермом, якій, нехтуючи клятвою Гіппократа, Анна не надає своєчасної допомоги, виявляється... інша мажорка. В результаті кримінальна інтрига зависає в повітрі, приховуючи щось незрозуміле й тривожне. Вироком суспільству стає рішення Анни відповісти за скоєне, що одразу ж переводить умовний жанровий сюжет в площину соціальної філософії. Фатальна помилка чи вирок долі, самосуд чи очікування недосяжної справедливості, вибіркова рівність чи повсякденне рабство – ці життєві дилеми, що їх торкається фільм, не мають універсального пропису – кожного разу, звалюючи на себе велику відповідальність, ми вирішуємо їх індивідуально. Минулого року цей український важливий – за смыслом і духом – фільм підкорив Локарно й завоював спеціальний приз журі Cine+ та приз за найкращу акторську роботу, який отримала Анастасія Карпенко.

Українська прем'єра² драми «Я, Ніна» (Україна, Німеччина, 2022) режисерки Марисі Нікітук, знятої за мотивами особистої історії телеведучої Яніни Соколової, продемонструвала життєствердну драму перемоги над собою та невиліковною хворобою. Характерний для режисерки чуттєво-гламурний стиль з любов'ю до демонстрації жіночого тіла поєднався з «невимушеною» атмосферою існування недосяжних кумирів. На детально промальованому андеграундно-елітному тлі розігрується жорстока драма боротьби вередливої телезірки за всеосяжне щастя й любов натовпу, які вона втрачає в зв'язку з невітшним медичним діагнозом. Ця доволі локальна історія, що за інших обставин витискала б сльози хіба що у домогосподарок, нині, окрім буквального, наповнилася ще й метафоричним смыслом, корелюючи зі слоганом фестивалю «відстоюй своє». Стрічка дещо втрачає від намагання вмістити одразу два різнохарактерних сюжети, в центрі яких єдиний персонаж: активна критика медійних «традицій» і позитивне мислення у боротьбі за життя – кожна з цих історій заслуговує окремого фільму. Однак, в цілому робота вступила у резонанс з глядацькими очікуваннями й продемонструвала цінність життя, яке варте нашої боротьби. Лише боротьба допоможе духовно зростати й перемагати як внутрішнього, так і зовнішнього ворога – що краще може описати нинішній стан душі та актуальний девіз українців? Звісно, що «стародавні греки» мали рацію: у вічності від нас нічого не залишиться, окрім нашої історії. Наскільки яскравою вона виявиться – залежить від нас.

Чернівці

² Світова прем'єра «Я, Ніна» відбулася в офіційному конкурсі на Талліннському МКФ «Темні ночі» у 2022 році.